

CAPUT TERTIUM

DE CAUSIS ENTIS

ARTICULUS PRIMUS

Generalis notio ac divisio causæ.

Quoniam *causæ* nomen et notio pluribus rerum generibus *causalitatem* includentibus congruit, non ita facile definiri potest, dum generatim accipitur. Describi tamen potest: *Principium continens in se rationem transitus alterius rei de non-esse ad esse.* Per priora verba causa convenit cum principio, quod ad ipsam tanquam genus comparatur; principium enim exprimit tantum *id*, a quo aliquid procedit, abstrahendo a modo procedendi, qui potest esse cum vel absque reali et physico influxu, atque etiam per realem distinctionem et dependentiam procedentis, vel secus. Dum dicitur *alterius rei de non-esse ad esse*, exprimitur *id*, quod causa principio superaddit; quatenus *id*, quod ab alio tanquam a causa procedit, ita procedit, ut transeat de non-esse ad esse, saltem quoad aliquid et inadæquate, simulque naturam vel essentiam habeat realiter distinctam a natura principii. Posset etiam vocari causa: *id, quod concurrat ad affectionem alterius*, sicut *effectus* dicitur *id*, quod exurgit ex affectione alterius. Ex his colliges sequentia:

1.° Quamvis omnis causa sit principium, non tamen omne principium est causa; quia, ut habet D. Thomas, «hoc nomen *principium* ordinem quemdam importat: hoc vero nomen *causa* importat influxum quemdam ad esse causati.» Sic aurora, ex qua incipit dies, hujus principium, non tamen causa dici potest.

2.° Ad rationem causæ duo præsertim requiruntur: 1.° ut res ex illa procedens transeat de non-esse ad esse, vel adæquate, ut dum res creatur, vel saltem inadæquate, ut dum ex

materia præexistente, ut ex marmore statua, fit; 2.° ut res causata dependentiam et distinctionem realem habeat ex causa; nam *id*, quod transit de non esse ad esse ex vi et virtute alterius ab hoc plane dependet, quatenus ab eo recipit esse, simulque realiter ab eo distinguitur; causa etenim prior est effectui, nec hujus esse producere potest, nisi quatenus ipsa in se prius esse habet distinctum ab esse effectus, quod adhuc non est. Quapropter merito latini¹ Patres et theologi docent, salvari quidem rationem principii, non vero causæ, in augustissimo Trinitatis mysterio, quia ibi persona procedens nec incipit de novo esse transiens de non esse, nec naturam habet aut dependentem, aut realiter distinctam a principio, a quo procedit.

3.° Quamvis causa prior sit effectui, vel tempore, vel saltem naturæ prioritate, ad quam requiritur distinctio et dependentia naturæ procedentis ab alio, *principium* tamen solam prioritatem originis exquirat, quæ tunc datur, quando principium naturam *eandem*, non distinctam aut dependentem communicat principiati. Sic Pater in divinis, non tempore, nec natura, sed origine tantum, prior est Filio.

Causarum genera ad quatuor commode revocari possunt. Siquidem ad effectum producendum concurrere possunt: 1.° materia vel subjectum, ex quo fit; 2.° forma seu realitas, quæ effectus naturam determinat, atque in hac vel illa specie constituit; 3.° agens, quod physice influit et operatur ad formam ponendam in materia; 4.° bonum, quod allicit agens intellectuale ad effectum producendum, vel finis, ad quem effectus tendit ex naturæ Auctore et supremo ordinatore. Res exemplo fiet manifesta: ad conficiendam vel producendam statuam Cæsaris, requiritur marmor, ex quo conficiatur, tamquam causa *materialis*: disposito congrua marmoris pro Cæsare repræsentando, tamquam causa *formalis*: artifex, qui

¹ Dico *latini*, quia Orientalis Ecclesiæ Doctores nomen *principii* et *causæ*, dum de Trinitate loquuntur, indifferenter usurpant.

marmoris hanc dispositionem seu formam determinatam sua actione tribuat, tamquam causa *efficiens*: tandem lucrum, fama vel bonum aliud, quod artifex obtinere intendit per statuam, quodque eundem determinavit et allexit ad ipsam conficiendam, tamquam causa *finalis*.

Quidam addunt causam *instrumentalem* et causam *exemplarem*. Sed prima merito revocatur ad efficientem, quippe ea, si vere causa est et prout a puro *medio* distinguitur, actione sua physica concurrere debet ad productionem effectus, sicut serra *scindendo*, et penicillus colores apte suscipiendo et *distribuendo*, concurrunt ad confectionem scamni et imaginis. Attamen, hæc activa cooperatio instrumenti necessario requirit motionem seu influxum actualem causæ principalis, per quam motionem instrumentum quasi elevatur ad rationem causæ efficientis actualis. Quamvis namque scindere, ex. gr., sit actio propria serræ, at scindere *tali modo*, ut scamnum producat, serræ convenit, non ex seipsa, sed ratione motus et directionis, quam recipit ab artifice.

Itaque instrumentum, qua tale, involvit ex una parte aptitudinem seu virtutem ad aliquam actionem ipsius propriæ naturæ respondentem, ut scindere serræ, contundere malleo, ex propria conditione respondent: ex alia vero parte motum seu influxum actualem receptum a causa principali, ratione cuius instrumentum elevatur ad productionem effectus, qui excedit ejus propriam vim et conditionem; sicut malleus ex motu et influxu artificis elevatur ad conficiendam statuam, qui effectus superat conditionem mallei, et actionem contundendi secundum se sumptam.

Causa vero *exemplaris* facile reducitur ad formalem, quatenus *extrinsece* determinat et constituit effectum in determinata specie. Forma enim, quam artifex, ex. gr., in marmore ponit, quæque statuam interne constituit, nihil est aliud quam applicatio et imitatio ideæ sive formæ in mente artificis præexistentis, unde determinatio specifica entis quæ immediate et interne perficitur per causam formalem, mediate et externe efficitur per causam exemplarem. Revocari

etiam hæc potest ad causam finalem, quatenus artifex *intendit* ideam typicam, quam mente præhabet, applicare et transferre ad materiam.

Hæc quatuor causarum genera, *si ad invicem* comparantur, ita in creatis ordinantur, ut prior sit causa materialis, quia ex nihilo nihil fit, et omne creatum agens materiam, in qua operetur, præexigit; deinde, sit causa finalis, quæ agentem excitat ad operandum; tertio, causa efficiens, quæ formam in materia ponit; quarto, causa formalis, ex cujus productione et unione cum subjecto vel materia exurgit *effectus*.

Si vero de causis loquamur, *prout effectum* respiciunt, ita se habent, ut causa finalis in agente bene ordinato sit nobilior effectui; nam finis, ut finis, præstantior est medio, et effectus productus se habet ut medium ad finem intentum adsequendum. Causa efficiens, si instrumentalis sit, potest esse imperfectior aut inferior effectui; at, si principalis sit, vel nobilior, vel saltem æque nobilis existit cum effectui; nulla res enim dat alteri, quod actu vel virtute non habet. Causæ materialis et formalis, seorsim sumptæ, imperfectiores sunt effectui, qui ex eis veluti partibus coalescit, ut homo ex anima et corpore; at, si conjunctim et simul sumantur, æque perfectæ sunt ac ipsarum effectus, quocum identificantur.

ARTICULUS SECUNDUS

De causa efficiente.

§ I

De notione et existentia causæ efficientis.

Prænotanda:

I.^o Causa efficiens sumitur *materialiter*, quando spectatur, quatenus est res quædam habens virtutem ad producendum effectum, quem tamen non producit; quæ dici etiam